Очертание на религиозните идеи в следатлантската епоха

GA 102

Рудолф Щайнер

13 май 1908 г., Берлин

Очертание на религиозните идеи в следатлантската епоха

Тази лекция ще разгледа тема, която ще бъде значима от гледна точка на духовния живот. Ще можем да представим някои идеи за това как тези, които изповядват духовната наука, могат да заемат позиция по отношение на други духовни течения, как могат да се отнесат към развитието на човечеството днес и към съвременните проблеми като цяло. Бих искал да ви дам общ преглед на развитието на религиозните идеи в постатлантическата култура до наши дни.

Правейки това, ще си припомним това, което вече споменахме тук-там: че понятието за религия всъщност е нещо, което има смисъл едва в постатлантическата епоха. Преди големия атлантически потоп не е могло да съществува такова нещо като това, което наричаме религия, защото религията предполага, че човешкото същество няма пряко възприятие или прозрение за свръхсетивните светове, поне че голямата маса от хора нямат такива възприятия. Религията е връзката на човека със свръхсетивното, когато за голямата маса от хора свръхсетивното не е възприемаемо, а може да бъде предадено само по различни начини, чрез пророци, ясновидци, мъдреци, мистерии и т.н., както е било през последните хилядолетия. Преди големия атлантически потоп, когато нашите предци са живели предимно в района на древна Атлантида, хората все още са имали повече или по-малко преки преживявания и възприятия за свръхестественото. Във време, когато хората са живели в самия духовен свят, когато са имали преживявания по всяко време, както днешното човечество ги има в сетивния свят, не е била необходима религия. Към края на Атлантската епоха свръхсетивният опит е угаснал за огромното мнозинство. Той е заменен от ясно изразения сетивен опит, който човечеството има днес. Какво е останало от старата Атлантска епоха? Ако се върнем към далечното и смътно минало и пресеем легендите и митовете, и позволим на германските учения за боговете да въздействат върху нас, ще открием послания от свръхсетивните светове в картинна форма. Тези послания не са образи, персонификации, измислени от народното въображение, както някои искат да ни внушат, а са реални спомени от онези древни времена, когато самите хора все още са знаели какво са преживели. Легендите за Вотан, Тор и т.н. са такива спомени. И това, което е останало с човека, особено в постатлантическия период, е, в най-висшия смисъл на думата, един вид религия на паметта. Тя е най-развита сред народите, живеещи в Южна Азия, сред индийските народи; в различна форма се е утвърдила в Европа. В Индия споменът за времето, когато всеки човек все още е имал пряко възприятие в духовния свят, се е проявил като копнеж по този свят. Реалното се е усещало като илюзия, мая, и е имало копнеж обратно към онези древни времена. Това се е наричало йога и у някои хора е пораждало способността да се прониква в свръхсетивните светове. Не всички народи са се развивали по такъв начин, че да имат мъдреци, които да могат

да се издигнат до нивото на йога. Други народи, особено народите от север, са се задоволявали със спомени. Техните посветени също са проникнали в духовните светове и са имали директни преживявания в божествения свят, но северната природа е затруднявала проникването им в по-голям брой. Така се е развила северната митология.

Но ще открием едно нещо, което хората все още са имали общо в този постатлантически период: то е ехо от много по-силно развитата сила на паметта, която е съществувала в атлантическия период. В онези дни паметта е била развита по съвсем различен начин, отколкото е днес. Хората са си спомняли по-назад, чак до живота на далечни предци. Те са знаели през какво е преминал такъв прародител преди векове, точно както един старец знае какво е преживял в младостта си. Такива спомени за предците са оформили това, което може да се нарече религия на предците, култ към предците. Почитането на предците, почитането на предците, всъщност е първата религия. Паметта в известен смисъл е била запазена жива. Тази дейност на паметта е била толкова голяма, че макар отделните хора да не са могли да се издигнат до нивото на йога, те все пак са могли да влязат в духовно състояние, в което общият прародител на един народ им се е явявал в сънища или в психически състояния.

Това не беше просто легенда, мит, нещо, което едно древно племе е имало като жив общ прародител, а нещо, което се е появявало на хората от време на време, което се е появявало в психическото съзнание, което е съпътствало хората. Отделните племена, които са се стичали през Европа, са имали най-разнообразни преживявания. Но едно преживяване винаги е оставало ярко и живо за мнозина и те са го разказвали на онези, които са им се доверявали, които са вярвали в тях: това е била появата на прародителя, който е бил техен съветник от духовния свят, който е бил във връзка с тях. Той е идвал в особено важни моменти, бил е там в съмнителни случаи. Култът към предците е бил нещо, което е било много живо чрез физическите качества на предците.

Все повече и повече този култ към предците се развива в един вид религиозна система, която, макар и разработена от определени посветени, е била приемлива и за много непосветени. Такава религиозна система се появява в различни области, например в древноиндийския брахманизъм. Последните отгласи за това могат да бъдат открити във философията на Веданта; но също така откриваме последните отгласи на този древен пантеизъм и в най-старите философски системи. Това е бил вид езотеричен пантеизъм, както можем да видим в древния брахманизъм. Той се проявява и в самата система на египтяните, а също и сред евреите. В действителност можем да си представим, че тази религиозна система е възникнала от факта, че постепенно се е появила по-цялостна идея за божествената същност, която е проникнала и е протичала през всичко. Прародителят е сраснал с духовните основи на съществуването; той се е превърнал в един вид духовна първична сила.

След това, в това, което можем да наречем антропоморфизъм, имаме специална форма на езотеричен пантеизъм. Той си представя различните богове в човекоподобни образи. Тук спада например гръцката религиозна система. Но е пълно погрешно схващане, че за образования грък единният духовен свят не е преобладаващ зад отделните богове. Когато говорим за ангели, архангели и т.н., всъщност за различните духовни същества, които стоят над човека, както направихме в доктрината за космическата еволюция, ние говорим по много подобен начин на начина, по който се е правело в онези дни, когато се е говорило за Зевс, Атина и т.н. в сравнение с единствения световен дух. В основата на тази система стои единна световна идея. Пантеизмът е духовният субстрат на нещата; тогава боговете се възприемат като човешки.
И ако се запитаме как се е случило така, че много по-абстрактният езотеричен пантеизъм се е развил в многостранния гръцки свят на боговете, трябва да разпознаем в него дълбока фундаментална нужда на човечеството като цяло, дълбок принцип в еволюцията на човечеството. Когато разгледаме прехода от египетски към гръцки, имаме най-красивия пример за този принцип в действие. В целия предгръцки период има нещо особено мощно и символично. Египетските пирамиди и сфинксове са великолепни, могъщи творения на човешкия дух, които сочат в донякъде абстрактна форма към духовен източник, който човек все още не смее да развие. Как гръцкият дух е демонстрирал способността да отпечатва духовното в изобразителната форма! В това има огромен напредък, който може да се види навсякъде. Можете да видите този преход най-ясно, когато проследите прехода от ориенталска към гръцка архитектура в съзнанието си, когато схванем архитектурната идея в нейната чистота. През цялото развитие на човечеството архитектурната идея е най-добре изразена в гръцката архитектура. Никъде другаде не откриваме такава пълна трансформация на мисълта във външна форма, както в гръцката архитектура. Виждаме как всичко е поставено в пространството, как то съответства на великите космически закони.
Може би е имало само още един период в развитието на човечеството, когато са се създавали архитектурни мисли: това е мисълта за готическата архитектура. И ако противопоставим готическата идея на гръцката архитектурна идея, трябва да кажем, че в готиката вече не си имаме работа с чиста архитектура, а с израз на мистичния елемент, който се промъква в чувството, само загатнат във формите. Готиката не е пълният израз на тази идея. Гръцкият храм, от друга страна, е обиталището на бога и трябва да се разбира изцяло като такова. Ако си представим бога в акта на сътворение в пространството, неговите сили заливат пространството, сякаш оформяйки тяло за себе си, тъчейки дреха за себе си, имаме гръцкия храм. И знаем, когато го видим да стои пред нас: това е обиталището на бога. Готическата катедрала не е това; тя е молитвен дом. Тя не може да бъде замислена без посетителя, който е в нея, за когото е построена, за да създаде правилното

настроение. Представете си гръцкия храм, стоящ съвсем сам, обитаван само от бога, и ще имате пълната картина. Това не трябва да се разбира или тълкува символично. Набожният вярващ принадлежи към готическия храм. И който не разбира пространството като празнота, а като пронизано от сили, който знае, че силите кристализират в пространството и който чувства тези сили, чувства, че нещо е кристализирало в гръцкия храм от динамичните сили на света. Тези, които имат чувство за това, толкова силно, че могат да възприемат тези същности, знаят, че силите пронизват пространството. Гърците са знаели за жизнеността на пространството. Човек може най-добре да види как мисленето, чувството и волята са се конкретизирали, като сравни гръцката и романската архитектура, в която виждаме в много случаи как колоната например е издигната от пространствената си задача като носител. Романската архитектура също е грандиозна, но има много декоративни елементи, включително тези колони, за които няма по-дълбока мотивация. Но липсва чувството за нея, липсва чувството за пространство. Колоната е там, но не изпълнява предназначението си. Всичко това е свързано с етапите на развитие на човешкия дух. Само чрез този антропоморфизъм човечеството би могло да бъде подготвено да си представи Богочовека, да си представи Бог, обитаващ в самия човек. Ето защо християнството се нарича още теоморфизъм от окултизма.

В християнството всички различни божествени фигури се сливат в една жива фигура на Христос Исус. За това е било необходимо човечеството да претърпи голямо и мощно задълбочаване, задълбочаване, което да му позволи не само да мисли за живата форма в пространството, както е изразено в гръцката скулптура, но и да се издигне до идеята да вижда вътрешното и външното, до вярата, че вечното в историческа форма наистина е живяло на земята в пространствено-времевото. Това е същността на християнството. Тази идея представлява най-големия напредък, който човечеството може да постигне на земята.

Достатъчно е да сравним гръцкия храм, който е обиталище на бога, с това, което по-късно става християнската църква, тъй като е най-чисто изразено в готически стил. Ще видим, че във външните форми дори трябва да има регресия, ако човек иска да представи вечното във времевото и пространственото. И това, което по-късното изкуство постига, изразявайки вътрешното във външното, е изцяло под влиянието на християнското духовно течение. По принцип трябва да се каже, че е разбираемо, че архитектурата може да стане най-красива там, където човек все още може да се вкопчи с цялата си душа във външните сили, които заливат пространството.

Така виждаме как религиозната мисъл става все по-дълбока в следатлантската епоха, как хората търсят своите улики за свръхсетивното. Няма да е трудно да се видят във всичко казано тук индикации за копнежа на човека да проникне във външната форма, по някакъв начин да извика свръхсетивното в нея. Това е целта на най-оригиналните източници на изкуството. С християнството ние, така да се каже,

стигнахме до нашето собствено време. От това и различни други неща, казани за развитието на следатлантската епоха, ще разпознаете, че ходът на човечеството се стреми все повече и повече към интернализация. Съществува и все по-нарастващо осъзнаване на интернализацията във външното в различните раси.
Бихме искали да кажем, че в гръцките изображения на боговете виждаме как това, което живее в човека, се излива във външния свят. В християнството е даден най-важният импулс в тази посока. С християнството виждаме появата на това, което до наши дни се нарича наука. Защото това, което днес се нарича наука, изследването на интелектуалните основи на съществуването, започва едва в халдейския период. Сега, в наше време, ние наистина живеем във велик повратен момент в развитието на човечеството.
Ако сега направим преглед на накратко разгледаното и се запитаме: Защо се случи всичко това, защо човекът се е развил, за да отпечата вътрешното върху външното?, отговорът е, че човекът е бил подтикнат да прави това от еволюцията на своята организация. Древните атланти са били способни да възприемат свръхсетивния свят, защото етерното им тяло все още не е било напълно влято във физическото тяло. Една точка от „етерната глава“ все още не е съвпадала със съответната точка във физическата глава. Пълното проникване на етерното тяло с физическото тяло е причината, поради която човекът сега е изтласкан все повече във външния свят. Когато вратите към свръхсетивния свят се затвориха, човекът се нуждаеше от връзка, от връзка между сетивния и свръхсетивния свят, в своето художествено развитие. В миналото, в атлантската епоха, той не се нуждаеше от това, защото по това време все още можеше да опознае свръхсетивния свят чрез пряк опит. Боговете и духовете трябваше да бъдат свързани с хората едва след като са загубили своята възприемчивост, точно както човек трябва само да свързва растенията с хора, които никога не са ги виждали. Това е основата на религиозното развитие на следатлантската епоха. Защо тогава същество със свръхсетивна природа като Христос трябваше да се появи и да живее на земята в крайна личност, в Исус? Защо Христос трябваше да стане историческа личност? Защо погледът на хората трябваше да бъде насочен към тази фигура? Казахме, че хората вече не можеха да виждат в свръхсетивния свят. Какво трябваше да се случи, за да може Богът да се превърне в преживяване за тях? Той трябваше да стане чувствен, да се въплъти в чувствено, физическо тяло. Това е отговорът на въпроса. Докато човешките същества можеха да възприемат в духовното, докато можеха да възприемат боговете там в свръхсетивния опит, никой бог не би трябвало да става човек. Но сега богът трябваше да бъде там, в сетивния свят. Думите на учениците произтичаха от тези чувства, за да потвърдят този факт: „Положихме ръце в раните Му“ и други подобни. Така виждаме как появата на Самия Христос Иисус ни става ясна от природата на следатлантския човек, как разпознаваме защо Христос всъщност трябваше да се разкрие за сетивното възприятие. Най-силният

исторически факт трябваше да бъде там за хората. Духовният аз трябваше да бъде там по сетивен начин, за да имат хората отправна точка, която да ги свързва със свръхсетивния свят.
Чистата наука все повече се израждаше в поклонение пред външния свят. Днес сме достигнали кулминацията си в това. Християнството беше силна опора срещу това поглъщане от сетивното. Днес християнството трябва да бъде схванато в теософска дълбочина, за да може да се представи на хората в ново разбиране. През Средновековието все още е имало връзка между науката и християнството. Днес се нуждаем от свръхсетивно задълбочаване на познанието, на самата мъдрост, за да разберем християнството в цялата му дълбочина. Така че сме изправени пред духовно схващане за християнството. Това е следващият етап, теософското или духовно-научното християнство. От друга страна, материалната наука все повече ще губи връзката си със свръхсетивните светове.
Каква тогава е задачата на духовната наука? Може ли човекът, търсещ духа, да се обърне към днешната конвенционална наука? Това, което представлява днешната конвенционална наука, е именно това, което все повече ще поеме по пътя на постатлантическото развитие и все повече ще се фокусира само върху външното, физическото, материалното и все повече ще губи връзка с духовния свят. Ще загуби връзката си с духовния свят. Проследете всяка наука назад в по-ранни времена: колко духовни елементи е имало в нея в миналото!
Ще видите навсякъде, в медицината и в други области, как духовната връзка все повече изчезва. Можете да проследите това навсякъде. И този процес трябва да е такъв, защото процесът на постатлантическия период е такъв, че първоначалната връзка със свръхсетивния свят все повече трябва да се губи. Днес можем да предвидим хода на науката. Външната наука, колкото и експерименти да се правят, няма да бъде способна на духовно задълбочаване. Тя все повече ще се слива с това, което е висше обучение по технически умения, средство за овладяване на външния свят. За питагорейците математиката все още е била средство за вглеждане в контекста на висшите светове, в хармонията на света; за днешния човек тя е средство за по-нататъшно развитие на технологиите и по този начин за овладяване на външния свят. Ходът на външната наука ще бъде секуларизиран и нефилософизиран. Всички хора ще трябва да черпят своите импулси от духовното развитие. И това духовно развитие ще поеме по пътя към духовното християнство. Духовната наука ще бъде това, което е способно да дава импулсите за всеки духовен живот.
Науката все повече се превръща в техническо ръководство. А университетският живот все повече се плъзга в този на технически колеж и това е правилното нещо. Цялото духовно знание ще се развие в свободно човешко притежание, което трябва да произлезе от науката. Тогава науката ще се появи отново в съвсем различен контекст и в съвсем различна форма. Следователно е необходимо за съвременното

човечество да се осъществи възстановяването на великите преживявания на свръхсетивните светове. Можете да видите, че е необходимо, ако осъзнаете какво ще се случи, ако това не се случи. Етерната глава сега е привлечена в човешкото същество; връзката на етерното тяло с физическото тяло е на върха на развитието си днес. Следователно процентът на хората, които биха могли да имат свръхсетивни преживявания, никога не е бил по-нисък. Но ходът на човешката еволюция се движи напред по такъв начин, че повторното появяване на етерното тяло се случва отново от само себе си. И това вече е започнало. Отново етерното тяло се появява, става по-независимо, по-свободно и в бъдеще отново ще бъде извън физическото тяло, както е било в ранните времена. Разхлабването на етерното тяло трябва да се случи отново и това вече е започнало. Но сега човек трябва да вземе със себе си в своето възникващо етерно тяло това, което е преживял във физическото тяло, особено физическото събитие на Голгота, което трябва да преживее физически, тоест в земно съществуване. В противен случай нещо ще бъде безвъзвратно загубено за него: етерното тяло би се оттеглило, без той да вземе със себе си нещо съществено, и такива хора биха останали празни в етерното тяло. Но тези, които са преживели напълно духовното християнство, ще имат в изобилие в етерното тяло това, през което са преминали във физическото тяло.
Най-голямата опасност е за онези, които са се отвърнали от духовните истини чрез научна измама. Но началото на появата на етерното тяло вече е поставено. Нервността на нашето време е знак за това. Тя ще се увеличава все повече и повече, ако човек не вземе със себе си това, което е най-великото събитие във физическото тяло. Все още има много време за това, защото за масите ще отнеме много време, но някои вече достигат до него. Но ако имаше човек, който никога не е преживял това, което е най-великото събитие във физическия свят, който никога не е изпитал дълбочината на християнството и не го е включил в етерното си тяло, той би се изправил пред това, което се нарича духовна смърт. Защото празнотата на етерното тяло ще доведе до духовна смърт.
Ясновидният атлант не се е нуждаел от религия, защото преживяването на свръхсетивното е било факт за него. Цялото човешко развитие е възникнало в такова време. След това визията за духовния свят е избледняла. Religere означава да се свързваш и затова религията е връзка на чувственото със свръхсетивното. Времето на възхода на материализма се е нуждаело от религия. Но ще дойде времето, когато хората отново ще могат да имат преживявания в свръхсетивния свят. Тогава те вече няма да се нуждаят от религия. Новата визия изисква донасянето на духовното християнство, то ще бъде следствие от християнството. Това е основата на изречението, което ви моля да запомните като особено важно: християнството е започнало като религия, но е по-велико от всички религии. Това, което християнството е дало, ще бъде пренесено във всички бъдещи времена и ще продължи да бъде един от най-важните импулси за човечеството, когато

религията като такава вече не съществува. Дори когато хората са преодолели религиозния живот, християнството ще остане. Фактът, че първоначално е било религия, е свързан с развитието на човечеството; но християнството като мироглед е по-велико от всички религии.